36. szám. Székely-Udvarhely, 1877. szeptember 8.

UDVARHELYI HIRADÓ.

KÖZMIVELŐDÉSI, KÖZGAZDASÁGI ÉS KÖZEGÉSZSÉGÜGYI HETILAP.

Előfizetési dij
vidékre postán, vagy helyben házhoz hordva:
Egész évre . . . . . 4 frt.
Fél évre . . . . . 2 frt.
Negyed évre . . . . . 1 frt.
Egyes szám ára 10 kr.
Megjelenik minden szombaton este.

Hirdetménydij:
Ötven □ centiméternyi területen megférő hirdetmény ára első beigtatáskor 50 krajcár, második beigtatáskor 10 percent, harmadik és minden további beigtatásnál 20 percent árleengedés.
Száz □ centiméter területet elfoglaló hirdetmény ára első beigtatáskor 1 frt, második beigtatáskor 10 percent, harmadik és minden további beigtatás alkalmával 20 percent árleengedés.
Bélyegdij minden beigtatáskor 30 kr.
Mellékletdij: Százától 1 frt 40 kr. — A dijak előre fizetendők.

A szerkesztő lakása:
Botos-utca, ref. tanári lak, emeleti lakosztály.

Kiadóhivatal:
Becsek Dániel könyvnyomdája.

SZÉKELY-UDVARHELYI ev. ref. kollégium KÖZ-KÖNYVTÁRA

KÖZMIVELŐDÉS.

Az iskola tekintélyét és annak kellő tiszteletben tartását miként lehet kivivni a nép előtt?

Templom és iskola — e két intézmény egymástól lényileg elkülönithetetlen. S ha ilyen, akkor mindkettőben ének, ima, erkölcsi tanitás és Isten ismertetése hallatszik. Léleknemesitésre és Isten imádására szentelt hely ez mindkettő. Ha tehát a templomot Isten házának nevezzük, akkor az iskolát a templom csarnokának méltán nevezhetjük.

A templom ugy-e szent hely, hát az iskola nem az-e?

Mégis hányszor nem hallani a nép ezen balvéleményét, hogy a templom Isten háza, az iskola pedig csak tanulási hely. Láttam jó keresztyént, ki a templom mellett levett föveggel haladott el. Láttam olyant is, ki az iskola küszöbét pipaszó mellett lépte át, fövegét alig cipelte le nagy nehezen fejéről, ezt is benn az iskolában.

Van akárhány kegyes asszony, ki a templomban a legáhitatosabban s a legcsendesebben hallgatja az Isten igéjét, s ha alkalom adja elé magát, az iskolában nem röstelli szónoki erejét a legmagasabb hangon igénybe venni. Az egyház elöljárói bünnek tartják, ha templomaikról kellőleg nem gondoskodnak, s azt időszerint kimeszeltetik, leporoztatják és minden vasárnap gondosan kisepertetik; mig ellenben az iskola ott áll, kivülbelülről rongyosan, szennyesen, mint romlásnak indult épület elhagyottan, mint kétszeresen árva, kinek se apja, se anyja nincs. Ilyenformán az iskola az egyháznak csak mostoha gyermeke, nemde, nem ugy van-e?

Ahol igy megyen (tisztelet a kivételeknek!), nem tudom tiszteletlenségnek, hanyagságnak, vagy részvétlenségnek nevezzük népünk ezen eljárását iskoláinkkal szemben? avagy épen tudatlanságból teszik? Akármelyiket vegyük, elég ragályos nyavalya az uj nemzedékre nézve, melyet a legkönnyebben magukévá tesznek a jelenkor gyermekei. Ezt leginkább tapasztaljuk mi tanitók, kik látjuk, midőn az iskolában rakoncátlan gyermek elmegy a templomba, miként hunyászkodik meg ott az Isten házában, ajkait méla hallgatagság zárja, kinek szájából az iskolában folytonos fecsegést lehet hallani.

Az iskoláink kellő tiszteletben nem tartása adatai közül többet elősorolni feleslegesnek tartom, hiszen látjuk ugy is, hogy némelyek előtt nincs akkora tiszteletben az iskola, mint tulajdonkép kellene lenni. Az iskoláink tiszteletben nem tartása okait sem fejtegetem, mert igen könnyen magunkra gördithetnénk egy jó adag nehézséget. Nem! ezuttal nincs szándékom senkit bántani; sőt baráti kezet fogva, célom a köztiszteletlenséget, amennyire csak lehet, iskoláinktól eltávolitani, a nekünk adott módon. Felemlitek tehát a hatalmunkban levő eszközök közül egy nehányat, melyek által legalább a célt megközelitjük.

Magamról szólván, ha azt akarom, hogy iskolám mindenki előtt kellő tiszteletben tartassék, ugy legelsőbben magamnak kell azt tiszteletben tartani; hogy pedig azt bebizonyithassam, hogy én iskolámat mindenkor tiszteletben tartom, erre szilárdul feltettem magamban, hogy:

1. Soha az iskola küszöbét azon szándékkal át nem lépem (iskolai időszak alatt), hogy én feltett föveggel tanitsak az iskolában. Nem félek attól, hogy az iskola pora megszállja hajamat; s igy ha látni fogják tanitványaim azt, hogy mily tiszteletteljesen lépek be az iskolába, lehetetlen, hogy rájok is ne hasson. Képzelem, hogy ők is csendesen viselik magukat, s nem verik fel annyira az iskola porát, mintha én is egész másként lépnék be hozzájok. S ha talán meg is szállna

TÁRCA.

Udvarhelymegye közoktatás- és közmivelődésügyi állapota. *

Irta és a „Székelyegylet" 1877. aug. 20-án Sz.-Udvarhelytt tartott második évi közgyülésén felolvasta Kozma Ferenc.

Mélyen tisztelt közgyülés! Midőn az egyesület központi igazgatósága engemet nagyon megtisztelő felhivására ezennel egy igénytelen felolvasással önök előtt megjelenek: magamhoz és a körülményekhez legméltóbbnak találtam azon megye közoktatás- és közmivelődésügyi állapotát ecsetelni, amely szerencsés a „Székelyegylet" második évi közgyülését a maga kebelében üdvözölni.

Az egyesületi szellem a közmivelődés fejlettebb fokán szokott jelentkezni — és a kettő egymásra kölcsönös hatást gyakorol. A közmivelődés létrehozza az egyesülést és az egyesülés fejleszti a közmivelődést. Közegeiknek tehát kölcsönösen tekintettel kell lenniök egymásra, hogy az egymásra hatás tervszerüen, öntudatosan fentartható és ápolható legyen.

Ez a gondolat vezetett engemet tárgyam megválasztásában — s ha önöknek is helyeslésével találkozom e tekintetben: bátor leszek azonnal a dologra térni s ismertetni a közoktatás és közmivelődés azon tényezőit, szerves egyedeit, melyek megyénk területén léteznek.

A közoktatásügyet első sorban a tanintézetek képviselvén és fejlesztvén, ezekre kell egy tekintetet vetnünk. Annakutána vizsgálnunk a közmivelődés egyéb tényezőit, melyek rendesen a tárgyalás egy vagy más alakjában jelentkeznek.

* A „Kelet"-ből vettük át. Szerk.

És itt előre megjegyezni kivánom, hogy az iskolákra vonatkozó adataim az illető iskolai elöljáróságok és tanfelügyelőség által nyujtva, az épen lefolyt iskolai évre vonatkoznak, a többiek pedig az ez időszerinti tényleges állapotokat igyekeznek feltüntetni.

Szépiteni, épen az ügy és ez összejövetel komoly természeténél fogva, semmit se fogok; sőt az adatokból kiolvasható vagy különben is ismert hiányokra, bajokra épen rámutatni szándékozom.

I.

A közoktatásügyet megyénk területén a népoktatási tanintézetek és középtanodák képviselik.

Elsők közé tartoznak összes elemi népiskoláink és a tanitóképezde.

Udvarhelymegye 105,349 lélekszáma 3417.68 □ klm. területen, 137 községben van elhelyezkedve. E 137 községben van 19 községi, 133 felekezeti; összesen 152 elemi iskola.

Az iskolák közül nemzetiség szerint 143 magyar, 6 oláh és 3 német tannyelvü.

Ha e számoknál, mig ujabbak rá nem halmozódnak, egy kissé megállunk, azt látjuk, hogy az iskolák száma 15-el mulja felül a községek számát, s mintegy 327 lélekre esik egy iskola. És ez mindenesetre elég kedvező körülmény. Habár nem tagadhatjuk, hogy az iskoláknak a népességhez való aránytalan beosztása némileg módositja itéletünket; mert némely, alig egy pár száz lakóval biró községben, a felekezetek szerint van 3—4 iskola, mg máshol 4—5 annyi lakóval biró községben csupán egyetlen iskola létezik.

A számra nézve azonban még mindig elég kedvező maradna igy is a helyzet, ha a minőség is mindenütt megfeelne a törvény követelményeinek. De már ebben a tekintetben, bár javulás majd mindenütt mutatkozik, teljes szigort alkalmazva, az iskoláknak felét azonnal be lehetne záratni.

A tanitók és tanitónők létszáma 190, kik közül csak 43 nincs még képesitve. E szerint több iskola van, melyben 2—3, sőt 4 tanitó is működik, milyen pl. Ujszékel, Szt-Ábrahám, Vargyas, Almás, Zetelaka stb.

A mindennapi tankötelesek létszáma 11,802 volt, kik közül tényleg iskolába járt 10,447. Az ismétlő iskolai tankötelesek száma 4579, ezekből feljárt ismétlőbe 3042, másféle tanintézetbe 292, összesen 3334.

Azonban a mindennapiakra vonatkozó kedvező arányból sokat levon az a körülmény, hogy az iskolába járóknak számitottak egy jelentékeny része a tanévnek csak egy bizonyos részében járt tényleg iskolába. A helyzet mindazonáltal az 1874/5-ik évről szóló miniszteri jelentés óta tetemesen javult, mert amig aszerint a tankötelesek 79.59%-a járt az iskolába, addig a lefolyt évben e % 84.13%-ra emelkedett, vagyis az összes mindennapi és ismétlő 16,381 tanköteles közül 13,781 járt iskolába.

Egy tanitóra esik 72 növendék, ami magában véve ismét kedvező körülmény. Azonban ismét csak a papiron esik ily szabályosan, mert a valóságban még mindig nagy aránytalanságok mutatkoznak, amennyiben van tanitó 8 és van 120—140 tanitványnyal.

Az összes elemi iskolák évi kiadása 47,796 forintot tesz, amiből egy iskola átlaga 314 frt 44 kr. A 314 forintból kell kitelni a tanitó fizetésének, fütés, tisztogatás, javitási kiadásoknak, tanszerekre és szegény gyermekek könyveire. E tétel valóban megdöbbentő — és ehez képest, ha minden fenebb emlitett adatok ragyogó szinben

vagy egy kevés, ugy sincs baj miatta, hiszen a mi hivatalunk ugy is azt hozza magával, hogy folytonos küzdés és szenvedés alatt kell, hogy leéljük napjainkat; az az édes tudat vigasztal, hogy kötelességünket teljesitettük, s használtunk egyeseknek, nemzetünknek és hazánknak. A közjóért érdeklődőknek a többi mellett ez is jutalom. Fizikailag bebizonyitva, nem is egészséges fedett fővel meleg, gőzzel telt szobában ülni; mert a föveg a fejnek kigőzölgését akadályozza, s igy könynyen főfájás állhat elé. Szabadon a fővel tehát az iskolába, le a fórevalóval! Ha megtekintjük, aligha látunk keresztyén papjaink közül csak egyet is, ki kalappal végezné az isteni-tiszteletet; igy tehát, ha a lelkészeknek a templom szent hely, ugy a tanitóknak is az iskola nem az-e?

2. Azon tekintetből, hogy a gyermek előtt az iskola tiszteletben tartassék és rájok nézve is szent hely legyen: a vallásos érzelmet kell lelkében felkölteni, s igy a kis csira örökre megmarad lelkében.

3. Gyakran figyelmeztetem növendékeimet arra, hogy tisztán öltözködve és illendően megfésülködve jelenjenek meg az iskolában; mert az iskolában mint a templomban Istenről van szó: tehát olyformán kell megjelenni ott is, mint az Isten házában. E tekintetből én is igyekszem jó példával elöljárni; nem cifrán, sőt szerényen, de hivatalomhoz képest illendő öltözetben és tisztán jelenek meg növendékeim között. Mit tehetnék fel az olyan lelkészről, ki fésületlen fővel, tisztátalan csizmával, össze-visszagyurott, poros palásttal osztogatná hiveinek a szent lelket? S vajjon nem szent helynek kell-e, hogy legyen előttem is az iskola?

4. Szem előtt tartom azt is, hogy rágyujtott pipával vagy szivarral soha meg ne jelenjek iskolámban. Sőt inkább követem a tiszteletes lelkészek példáját, kik sem nyilvános istenitiszteleten, sem pedig keresztelés alkalmával pipaszónál nem beszélnek; pedig köztök is oly szenvedélyes dohányos elég van, mint bármely tanitó. S ha igazán kell, hogy szóljunk, nekünk tanitóknak órák végén van 1—2 perc szünidő, az alatt lehet; mig ellenben a lelkész uraknak 2—3 órát kell, hogy nélkülözzék a pipát az isteni-tisztelet következtében.

5. Az iskolai tanév kezdete előtt magamnak egy meghatározott tantervet* készitek, s a tanórákat beosztom célszerüen. Minden tanórára kiszabott tantárgyakból elkészülök, ugyannyira, hogy mintegy magamévá teszem az egész tanitás menetét, hogy igy kikerüljem a magyarázatban való akadozást, annálinkább a könyvhasználást, melyből tanitványaim kiolvashatnák készületlenségemet, s igy beszédem kevés figyelemre találna. A könyv használata a tanulók előtt rosz hatást szokott előidézni azért is, mert ha a gyermeket elővennők azért, hogy „miért nem tanultad meg a leckédet?“ — a gyermek is könnyen azt felelhetné: „hiszen a tanitó ur sem tudja jól!“ — Vagy az is könnyen megtörténhetne, hogy midőn a könyvből elmagyaráznám a gyermekeknek s kérdezném az elmagyarázott tárgyat, az nyugodtan elővenné könyvét és onnan megadná a feleletet, s ez szivszaggató boszuságára szolgálna a tanitónak, pedig jogosan; mert ha a tanitó könyvből magyaráz, miért ne felelhetne a tanitvány is könyvből? Ez pedig, hogy valóban meg ne történjék, elkészülök mint egy szorgalmas lelkész az ő beszédére.

6. Arra is nagyon ügyelek, hogy előadásom a gyermek elméjéhez és szivéhez legyen szabva, de játsziságot nem üzök belőle, hogy igy alkalma ne legyen a figyelmetlenségre; azonban arra törekszem, hogy a gyermek játszva tanulja meg mindazt, amit tanitani akarok. Tapasztaltam magamon, s láttam másoknál is, hogyha okszerüen nem magyarázza a megmagyarázni valót, t. i. csakis a könyvbe leirt szavakhoz ragaszkodik, vagy ha könnyelmüen magyarázza, mindkét esetben a következménye a figyelmetlenség lesz. Ezt hát minden áron ki kell kerülni.

7. Uralkodom magamon, hogy a szerfeletti öröm vagy épen nagy harag rendes vérjárásomat fel ne korbácsolja, mely miatt kellemetlen hahota-nevetésbe törhetnék ki, vagy pediglen eszevesztett módjára dulnék, fulnék vadállatként, ami százszorta utálatosabb, ha tanitó teszi, mint bárki más tenné. Én magam is tanitó vagyok, kötelességem tanitványaim szivét nemesiteni, s a bennök levő hajlamot jóra vezetni, állati szenvedélyeiket szeliditeni, szülők vagy bárki példájából bennök meggyökerezett rosszat irtogatni. Mindezeket csak ugy tehetem meg, ha magamat tisztán megőrizem a szenvedélyek árjától. A szelid tanitás, a józan atyai tanács s a komoly intés nemhogy a gyermek szivét fásitaná, sőt nemesiti mindenkor.

8. A testi büntetést, amennyire csak lehet, mellőzöm, azért, mivel gyenge természetünél könnyen félelmet, erőseknél makacsságot, heves véralkatuaknál boszuállást költenék fel, a jó indulatuakat pedig megtörném. Vannak kivételes esetek, s akkor épen oly káros lenne elmulasztani, mintha nagyranövő tüzet még szikrájában kioltani elmulasztanám. Hanem akkor is nem heves vérrel, hanem helyes, meggondolt eljárással, hogy igy nemcsak a megbüntettet javitsam, hanem egyszersmind a többieket is a kihágásoktól visszatartóztassam. Azért, hogy nem tanulta meg a leckét, vagy hogy nem figyelmezett kellőleg, azért verjem meg tanitványomat? Nem! előbb meg kell keresni az okot, mert ok nélkül nem származik okozat. S ha jól megvizsgáljuk, igen könnyen megesik, hogy mi voltunk az okai az okozatnak. Ugyanis, vagy nem volt eléggé világos és érdekes a magyarázat, hogy igy figyelmét ébren tarthatta volna, vagy a magyarázat a gyermek korán és tehetségén felül van szabva. Igy hát nem a gyermeket kellene megbüntetni, hanem jó magunkat. Hogy mikor kell használni a testi büntetéseket? — arra különb meg különbféle esetek adják elé magukat, s itt tehát leirni szükségtelennek látom, mivel azt a hiba, büntett milyensége, mekkorasága, s annak káros következményei határozzák meg. A büntetés pedig a tanitó lelkiismeretességére és tapintatosságára bizatik, ki látja az egész dolgot, s aszerint

* Erről az iskola hatósága köteles gondoskodni. Szerk.

---

tüntetnék is fel elemi tanügyünk állapotát: ez egy körülmény nagy mértékben elhomályositja azon szinnek ragyogását, mert végre is a valódi belfejlődés egyik nagyfontosságu tényezőjét látjuk legkisebb mértékben birni.

Azért tehát teljességgel nem szabad lankadni buzgóságunknak az elemi oktatásügyért, mert a legelmaradottabbak, minden haladásunk mellett is, még mindig e téren vagyunk. Sok itt még a teendő az egyház, a községek, a társadalom és az állam részéről. Szétvonás helyett összetartás, bizalmatlanság helyett jóindulat, irigység helyett tettre kész akarat, közönyösség helyett buzgalom és áldozat, lankadás helyett kitartás, kishitüség helyett hit és remény: szóval gyarlóságaink leküzdése s legnemesebb erőink, erényeink egyesitése az, ami minket e téren megmenthet, felemelhet és egykoron nagygyá tehet! . . . Egy positiv inditványnyal egy átalános közszükségre bátor is vagyok ezennel felhivni a közvéleményt. A leánynevelés ügye t. i. nagyon elhanyagolt állapotban van megyénk területén. Van ugyan 4 elemi leányiskolánk: kettő Udvarhelytt, egy Kereszturon és egy H.-Almáson; azonkivül 9 községben külön oktatják a leánygyermekeket a fiuktól; de ez nem tekinthető szervezett leányiskolának. Ez ügyért tehát okvetetlen, társadalmi, családi és átalános közmivelődési érdekeinkben tenni kell valamit. Egy jól szervezett felsőleányiskola Sz.-Udvarhelytt egész megyénk érdekében olyan mindennap érzett közszükség, melyet teendőink tárgysorozatának programmjában ez időszerint az 1-ső pont alá kell bejegyeznünk s addig, mig ez valósulva nincs, meg nem pihenünk. Ajánlom ez eszmét becses figyelmökbe.

A népoktatási tanintézetek sorában fontos helyet foglal el a sz.-kereszturi állami tanitóképezde, melyet tulajdonképen székely-tanitóképezdének nevezhetünk, nemcsak azért, mert a székelyföldön van elhelyezve, hanem azért is, mert növendékei, koronként alig egy pár kivétellel, mind székelyek. Ez intézet az ország hasonnemü tanintézetei között a leglátogatottabbak közé tartozik.

Az 1874/5-ik iskolai évben 75, 1875/6-ban 109, 1876/7-ben 112 növendék vétetett fel, 1877/8-ra pedig 108 folyamodó jelentkezett.

A tanárok létszáma 7 és ezenkivül 3 hitoktató és egy kertész.

Tanszergyüjteményekkel jó móddal el van látva az intézet.

Állattani gyüjteménye csontvázakban, szeszben és kitömöttekben közel 100 darabot foglal magában. Ezek között az emberi test csontvázát és papir-macheból egy szép mintáját. Birja továbbá az állattöméshez szükséges eszközöket és az ifjuság foglalkozik az állattöméssel. Növénygyüjteménye 1400 dr. szárított növényt. Ásványgyüjteménye mintegy 250 töltbnyire válogatott becses darabot. Természetvegytani eszközökben a Hauck-féle gazdag gyüjteményt birja, mely évről-évre gyarapittatik. Van még rovar- és lepke-, s most inditott pénzgyüjteménye. A földrajz és mértan tanitásához a legjobb szemléltetési eszközöket birja. Rajzmintái, zeneszerei kellő számmal. Téli és nyári tornaeszközei teljesen kielégitők.

Szakkönyvtára 900 kötetet tartalmaz. Ezen kivül az ifjuság önképzőköre külön alapitott egy könyvtárt, melybe az összes magyar nyelvü népiskolai tankönyvek szereztetnek be időről-időre az igazgató ajánlata szerint.

Ismeretes tanterve kibővittetett ujabb időben a házi-ipar két ágával: a vessző- és szalmafonás tanitásával, melyben annyira haladtunk, hogy a lefolyt isk. év végén már elárusitásokat eszközölhettünk. A gyümölcsfa-nemesitésben is kellő jártasságot szereznek a növendékek.

Az intézet évi kiadása 15—20,000 forint között váltakozik, mely összegből mintegy 7000 forint fordittatik ösztöndijakra.

Saját szép — a három község által adományozott — 4 hold területü kerti helyisége mellett az intézet bérhelyiségekbe van elhelyezve. És ez egyik legnagyobb nyomorusága. E helyiségek, a mellett, hogy a tanhelyiségek kellékei közül kevéssel birnak, egymástól távol vannak elszórva a három község területén, nagyon megnehezitik nemcsak az idő elég pontos felhasználását, hanem a rend s átalában a fegyelem fentartását is.

A növendékek törvény szerint künnlakásra (externat) lévén utalva, e körülmény nemcsak anyagilag nehézzé teszi e kivétel nélkül szegény ifjak képezdébe léphetését, hanem másfelől az oly véghetetlenül fontos és rájuk nézve szükséges nevelői ráhatás áldásaitól fosztja meg őket s teszi ki lépten-nyomon az erkölcsi veszedelemnek. Ugy hogy az externattal szervezett intézetek nevelési eredmény tekintetében csak rendkivüli erőfeszités és szerencsés körülmények mellett állhatják ki a versenyt az internátra alapitott intézetekkel.

Ilyen meggyőződés és tapasztalatok nyomán s meg, hogy anyagilag is segitve legyen rajtuk, szerveztetett a kereszturi képezdei növendékek számára ösztöndijak egy részének ráforditása által ha nem is benn-, de tömeges együttlakás. Félrendszer biz az, melynek szintén megvannak a maga nyomoruságai! amelyekből csak egy, jelenlegi közoktatásügyi miniszterünk által is pártolt, bennlakásra tervezett intézeti épitkezés fog kisegithetni! (Folyt. köv.)

jár el. Azonban való az is, hogy a szép szónak is van előnyössége, s ha talán ez nem használna, elővesszük a komoly intést, s ha talán ez sem, akkor a kemény dorgálást, s végül a testi büntetést. Szóval mindent megteszek, amivel tanitványaim lelki és testi fejlesztését előmozdithatom.

9. A törvény által kiszabott tanévszakot pontosan és szigoruan kitartom. Szünidőket csakis akkor és annyi ideig, mig az feltétlenül szükséges. S ebből kifolyólag látni fogják tanitványaim, hogy nemcsak akármikor lehet az iskolát látogatni, avagy onnan hir nélkül kimaradni; sőt meggyőződnek afelől is, hogy az iskola szent hely, hová kellő időben, s kellő magaviselettel kell megjelenni, s ott az időt haszonnal kell eltölteni. Át fogják érteni, hogy a pontos iskolába járást elhanyagolni, vagy azt épen semmibe venni nem illő, nem is szabad.

10. Ha előttem is, tanitványaim előtt is ily szent az iskola, akkor önként következik, hogy oda semmiféle baromfiakat semmiféle szin alatt rekeszteni nem szabad, habár azoknak rekeszhelyük egy talpalatnyi sem lenne is. Pedig vannak egyének (bocsánat a kivételektől!), kik szünidőn keresztül a majorság rekeszhelye gyanánt használják az iskolát. Ezzel, oh! ezzel szentségtelenitik meg iskoláikat, ezzel tépik le elég meggondolatlanul iskolájuk tekintélyét! . . . Ebből elég ennyi, vagy talán sok is; lehet, hogy némelyeknek ez sem esik jól; hiszem, de a szent ügy nem engedé, hogy ezen igazságról ne szóljak.

11. Az iskolának künn-, bennvaló dolgait és hiányait ugy a szivemre veszem, mintha azt feltétlenül nekem kellene elvégezni. Ki is tehetne többet az iskola ügyében, mint épen egy tanitó, aki legjobban ismeri a hiányokat, s azt is sejti, hogy honnan, hogyan, miképen és mi módon lehet azt a segélyt kieszközölni. A népet buzditja, heviti, lelkesiti a szent ügy iránt. Egy jó tanitó ezer meg ezer áldásos magvakat hinthet el a nép termékeny földjébe — a szivbe; csak akarat és ügyszeretet kell ahoz.

Mindezek megtétele után látni fogják tanitványaim, hogy azon hely, hová ők tanulni járnak, hová tanitójuk oly ünnepélyesen és tiszteletteljesen jelenik meg köztük, nem egyéb, mint „szent hely.“ Ekkor lelkükben felkél a kötelesség érzete, azaz a tanulási vágy, s ebből folynak a többek.

Végre, ha látni fogják nemcsak a gyermekek, hanem a szülők is, hogy az ők tanitójuk mily ügybuzgalommal, fáradhatatlanul, egész odaadással igyekszik kicsinyeik lelkét nemesiteni, fejleszteni az életre, — nemcsak a gyermekek előtt, hanem a szülők előtt is szent hely lesz az iskola, s mint ilyennek kivivtuk az iskola tekintélyét és annak kellő tiszteletben tartását a nép előtt.

Benedek Sándor,
szederjesi ev. ref. tanitó.

KÖZEGÉSZSÉG.

Évi jelentés

Batizfalvy Sámuel tr. egyetemi m. tanár budapesti sebészi és orthopaediai magángyógyintézetének XVIII. évi működéséről.

A budapesti sebészi és orthopaediai magángyógyintézet fenállásának XVIII-ik évében (1876. évi május 15-től 1877. évi május 15-éig) összesen 602 beteg vette igénybe az intézet gyógysegélyét. Ezek közül 541 járorvoslatilag, 61 pedig az intézet helyiségeiben gyógykezeltetett.

Az intézetben gyógykezeltek közül a testegyenészeti osztályon ápoltatott 21, az elkülönitett orvossebészi osztályon pedig 40 nyert gyógyápolást.

A bennápoltak korát tekintve volt: 1—5 éves 4, 5—10 é. 5, 10—15 é. 8, 15—20 é. 4, 20—30 é. 14, 30—40 é. 7, 40—50 é. 8, 50—60 é. 6, 60—70 é. 4, 70—80 é. 1, összesen 61.

A tulajdonképeni betegeken kivül több szülő, rokon és kisérő nyert rövidebb vagy hosszabb ideig teljes ellátást a gyógyintézetben.

A betegek hazánk következő megyéiből valának: Abauj, Árva, Bács-Bodrog, Baranya, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Esztergom, Fehér, Gömör, Győr, Heves, Kont, Kolozs, Mármaros, Nógrád, Nyitra, Pest-K.-Kún, Szabolcs, Szatmár, Szepes, K.-Szolnok, Szolnok-Jász-N.-Kún, Tolna, Torda, Ung, Zala, Zemplén; nemkülönben több külföldi beteg is.

Ezek közül gyógyultan távozott 37, javult 14, nem javult 6, meghalt 4. Az év bezártával további gyógykezelés alá hozott és maradt 14.

Az intézet betegeit a legjobb sikerrel gyógyitották: Antal Géza, Gebhardt Lajos, Hirschler Ignác, Kétli Károly, Kézmárszky Tivadar, Korányi Frigyes, Kovács József, Kovács S. Endre, Lumnitzer Sándor, Poor Imre, Reinitz József, Siklósy Gyula, Szontagh Ábrahám tudorok, tanárok és — az intézet igazgató főorvosa.

Folyó évi május 15-én lépett az intézet működésének XIX-ik évébe.

Az uj intézet a tudomány legujabb vivmányai alapján terveztetett és épittetett a városligeti fasor 30-ik szám alatt fekvő saroktelkén.

Távol fekszik tehát a főváros minden gőzfellegétől és büzétől.

Az épület célszerü fekvése, jó berendezése igen sikerült. A zárt, mozaikkal kirakott corridorokon széltől, esőtől, hidegtől menten sétálhatni.

Van az intézetben nagy társalgó-terem, tágas testgyakorda és fürdőszoba. Az intézet 1000 négyszögölnyi, tágas, szabad, száraz és magas téren a kert közepén fekszik: télen-nyáron folytonosan közlekedő közuti vaspályával és társaskocsikkal szemben.

Egészséges tiszta levegő tekintetében egyik legjobb helyen, a telek közepén, mi által a lég pangása lehetetlenné válik.

Az árnyékos helyekben sincs hiány, mi nem kevésbé szükséges. Ugyszintén a betegek számára megkivántató olvasmányokról is gondoskodva van. Minden oly kényelemre rendeztetett be, hogy a betegek üdülése gyorsittassék általa, azonkivül az intézet gyönyörü kilátással bir a regényes budai hegyláncolatokra.

A betegek szobái kényelmes, uj butorzattal láttattak el: a mindenre kiterjedő rendre, tisztaságra, főleg az ápolásra kiváló gond fordittatik.

Egyes, kettős családok számára hármas egymásba nyiló külön szobák is kaphatók.

Az egyes kórszobák időnként üresen állanak, jó szellőztetés és tisztogatás mellett, a gyógyintézetekhez kötött hygiaeniai követelményeknek megfelelnek. Az intézetnek csendes fekvése van, távol a városi kövezet kiállhatlan robogó zajától: néhány lépéssel az árnyékos és lombos városerdőben találja magát a beteg.

Intézetem 18 évi fenállása óta 8077 beteget gyógykezelt és ezek nagy része vagyontalan, szegény járó beteg vala. Ezek közül többen — mint bennfekvő betegek — állandó ingyenes ápolásban és ellátásban részesülnek intézetemben.

Mindazon előfordult béna, koldus baján annak idejében nagyrészt gyökeresen lehetett volna segiteni, sokszor egyszerü gépezettel, kik most az állam- és polgártársaiknak esnek terhére.

Az ilyen szegény nyomorultakról szintén az államnak, vagyis az illetőségi községnek kellene gondoskodni. A társadalom a lelki betegekről, a lépfenés vagy hurutos oktalan állatról gondoskodik ugyan: de a nyomorék elferdült szegényről még nem.

Poroszország közköltségen kezelteti elferdült szegény betegeit. A londoni, párizsi, berlini, cannstadti testegyendékben a szegénysorsu betegek közköltségen ápoltatnak, s ezáltal sok munkás kéz, fegyverfogható és adófizető polgár nyeretik meg a közjónak.

Mindezekből folyólag, miután intézetem minden országos és egyátalában minden közsegély nélkül áll fen, felette kivánatos és sokáig el sem halasztható, hogy pénzügyeink jobbra fordultával és közügyeink ujjászervezésével ezen elferdültek ügye is hatósági közgondoskodás alá vétessék.

A fenérintetteket — ugy hiszem — nem lehet eléggé ismételni, miután azok igazságáról bárki is könnyen meggyőződhetik.

LEVELEZÉS.

Tanitóegyleti gyülés.

Farkaslaka, aug. 30.

Az udvarhelymegyei ált. tanitóegylet udvarhelyjárási fiókkörének aug. 30-án évnegyedes gyülése volt, melyen a tagok a szokottnál nagyobb számmal jelentek meg, jóllehet a gyülés helye — Farkaslaka — a központtól távol esett.

A mult ülés jegyzőkönyvének felolvastatása után, gyakorlati tanitást tartott Léstyán Dénes, k.-keményfalvi tanitó, a számtanból. Bemutatta, mikép vezeti be a tanulókat, számológép segélyével, az összeadás, kivonás, sokszorozás és osztás müveleteibe. Tanitása átalánosan dicséretes volt, értelemfejlesztő kérdései pedig sok módszeres paedagogusnak sem váltak volna szégyenére.

Azután értekezett Molnár Károly, főreáliskolai tanár, a természetrajzi tankönyvek, természetrajzi táblák használatáról, s a tanulók által való használtatásról; a természetrajzról, mint a csudák, mesék, babonák megszüntetőjéről. Suppan Vilmos, főreáliskolai tanár, vendég, a számtan átalános módszeréről. A gyülés mindkét értekezőnek köszönetét nyilvánitotta.

A gyülés továbbá hálás köszönetet szavazott tek. Török Albert alispán urnak, kinek erélyessége folytán a tanitók jó része fuvart kapott, s a gyülésen megjelenhetett. Végezetre több kebli ügy lett megbeszélés tárgya. —.

KÜLÖNFÉLÉK.

* **Ő Felsége uti programmja.** Ő Felsége szemléjének és ezzel összekötött utazásának programmja, a XV. és XXXII-ik gyalog-hadosztálynak a magy. kir. honvédséggel, valamint az első lovas-hadosztálynak Kassa és Cegléd mellett, 1877. szeptember havában tartandó hadgyakorlatai alkalmából:

Péntek, szeptember 7-én délután $4^1/_2$ órakor Ő Felsége elutazása a meghivott külországi urakkal és legmagasb kiséretével, Bécsből, Budapesten, Hatvanon és Miskolcon át — Kassára, a délkeleti, majd a magyar állami és tiszai pályán külön vonaton.

Szombat, szeptember 8-án Ő Felsége megérkezése, a kassai pályaudvarba reggel 6 órakor; itt fogadtatás. $8^1/_2$ órakor délelőtt, a két hadosztály és a m. kir. honvédség isteni-tiszteletének megtartása. 11 órakor a méltóságok, papság, tisztikar, hatóságok és más jelenlevő küldöttségek legmagasabb fogadtatása. Ezután legfelsőbb megtekintése katonai és polgári intézeteknek.

Vasárnap, szeptember 9-én délelőtt 9 órakor kihallgatás. Ennek bevégeztével, Ő Felsége a katonai és polgári intézetek megtekintését folytatni kegyeskedik.

Hétfő, szeptember 10-én, kedd, szeptember 11-én és szerda, szeptember 12-én hadmüveletek a XV. és XXXII-ik gyalog-hadosztályokkal, továbbá a m. kir. 78-ik honvéd-gyalogsági dandárral és az 5-ik sz. magy. kir. honvéd-lovasezreddel. — Szeptember 12-én esti 9 órakor Ő Felsége valamennyi meghivott urakkal és kiséretével elutazik Kassáról külön vonattal, a magyar állami és tiszai vaspályán, Miskolc, Hatvan és Szolnokon át Ceglédre.

Csütörtök, szeptember 13-án Ő Felsége megérkezése Ceglédre, reggeli 5 órakor; fogadtatás a pályaudvarban. Az I. lovas-hadosztály hadmüvelete. Délben legfelsőbb fogadása, az udvari méltóságok, papság és hatóságoknak.

Péntek, szeptember 14-én és szombat, szeptember 15-én. Az I. lovas-hadosztály hadmüvelete;

szeptember 15-én a hadmüveletek bevégzése után Ő Felsége elutazása, valamennyi meghivott urakkal és magas kisérettel a délkeleti államvasut külön vonatával, Ceglédről Kőbányára. Innen Ő Felsége tovább utazása Gödöllőre. Megérkezés Gödöllőre, előreláthatólag délutáni 4 órakor.

— **Háboruhirek.** A Sipka-szorosban aug. 27-én késő éjjelig folyt homlok-támadásos harc, ugy látszik, megszünt, s azóta a szoros két oldalán fekvő magaslatokról igyekezik Szulejmán pasa megsemmisiteni a Radecky tábornok vezérlete alatt álló muszkákat, még pedig a legujabb sürgönyök szerint ismét teljes erővel meginditott harcban.

A Balkán északi oldalán, le egészen a Dunapartig, foly a döntő harc aug. 30-ika óta. A Dunaparthoz közelebb Mehemed Ali kezdett eredményes támadásokat a Lom folyó vidékén, még pedig a muszka trónörökös sergével szemben; itt a ruscsuki várparancsnok is müködik több rendbeli sikeres kirohanásaival.

Bennebb a Balkán felé Plevna körül Osman pasa harcol. Ütközetek voltak szeptember első napjaiban Selvi és Lovác körül. A részletek még ismeretlenek. Muszka hirek szerint Lovác a muszkák birtokába jutott volna.

A cárevics hadserge egy hét óta még mindig vesztett. Az eszeveszett futások napról-napra megujulnak benne. Sőt bomlani kezdett még a fegyelem is. A katonák kiabálják a vezérekről: „Csapjátok el a szamarakat, s aztán jól harcolunk!"

* **A hangulat Oroszországban.** Az orosz nyelven megjelenő „Szt-pétervári ujság" a háboruról a következő megjegyzéseket teszi:

„A háboru a törökök részéről nyilvánvalólag nemzeti jelleget öltött; ők vagy kiirtani akarják a giaurt, vagy karddal kezükben elhullani az egykor hatalmas török birodalom romjain. Nem kimélnek senkit s nem kérnek kegyelmet, s valóban azt látjuk, hogy erőik nem gyöngülnek, sőt a harctér növekedtével növekszenek. Oroszországban ezt nem várták a törököktől.

Mi azt hittük, hogy oly hadseregekkel lesz dolgunk, melyek sem számban, sem katonai szellemben és képzettségben nem gazdagok. Mi kevéssé ügyeltünk arra, hogy mit tesznek a törökök, kik ellátták magukat monitorokkal, Krupp-ágyukkal s a legjobb lőfegyverekkel. A tisztekben való hiányt kipótolták külföldiekkel; s a tisztek és katonák, kik már két év óta nem kaptak zsoldot, nem hagyják el zászlóikat, hanem azok becsületét védve, elhullanak ezrenként.

Nekünk azonban oly ellenségünk van, melylyel igen nehéz megküzdeni. Nem Angliát s nem Ausztriát értjük azalatt. Őket ismerjük; ellenük védjük magunkat. Az ellenség saját társadalmunk egy része. Mi 20 év után a jelen háboruba ugyanazon hibákkal mentünk, mint a krimi háboruba. Az egyik helyen el kell dobni a romlott eleséget, mely oly rosz, hogy megfertőzteti a levegőt; a másik helyen eltünt az eleség; a harmadik helyen valamely jótevő kávét ajándékozott, mely zöld festékkel van befestve; amott a macaroni telve féreggel! Nem bizonyitja-e a polgári becsület utolsó szikrájának is hiányát, ha katonáink ellen oly bünök követtetnek el, melyeknek nevök sincs!"

Az orosz lap aztán ostorozza, hogy egyes hölgyek megvendégelik a török foglyokat, mig az orosz sebesültek olyannyira segély nélkül vannak, hogy sebeik elférgesednek; kiméletlenül sujtja a nagy szájuakat, kik feldiszitik magukat a vörös kereszttel — s aztán honn maradnak, és igy fejezi be cikkét:

„Bátorságunk nem hanyatlott; a plevnai és sipkai hősök tudatják ezt a világgal. De a legnagyobb kitartással kell üldöznünk azon elleneinket, kik a hősök vérét kiszivják, s hogy saját nyomorult létöket biztositsák, a hősöket megrabolják az egész Oroszországban részükre gyüjtött segélytől!"

— **A pápa és a törökök.** Ő szentsége hallván a plevnai és karszi török győzelmeket, állitólag igy nyilatkozott: „Mindenkor kimondhatatlanul örvendek, midőn azt hallom, hogy az oroszok megverettek, s bizom Istenben, hogy véglegesen le fognak győzetni. Hő fohászokat küldök az égbe, hogy ez utóbbi valósuljon."

— **Uchatius** őrnagy közelebbről azon meggyőződésre jutott, hogy ágyuöntési titka immár a német császári kormány birtokában van.

— **Thiers,** a francia nemzet egyik hatalmas államférfia, e hó 4-én gutaütésben meghalt. A M. Tud. Akadémiának is tagja lévén, halálát az Akadémia palotáján kitüzött gyászlobogó is jelenti.

— **Tanintézeteinkben** megnyilt már az uj év, de olykor-olykor aggódunk is, mert a szülék és gyermekek réme, a roncsoló toroklob habár szórványosan, de ismét kezd mutatkozni. Csak egy vigasztal: ha idejében kezdik a gyógyitást, a szabadulás bizonyos. Meg is rendelte városi tanácsunk, hogy a betegségi eset eltitkolói 5 frt birságot fizessenek.

— **A helybeli kollegiumban** aug. 16-án kezdődött tanitói póttanfolyam mai napon, szept. 8-án bezáródott.

— **Jótékony eső.** Szeptember első hete több rendbeli jótékony esővel örvendeztette meg gazdáinkat. A magvetés javában foly. Szabadulunk az aggodalomtól.

— **Városi rendőrségünk** a napokban kézre kerítette a bukuresti rablógyilkosság egyik tényezőjét, lövétei születésü Mihály Jóska lakatoslegényt. A hivatalos eljárás egy Brassóból jött távirati sürgöny következtében indult. Sok ékszert és ezerekre menő értékpapirt találtak nála. Az illető már a törvényszék kezében.

— **Léstyán** József tanárjelöltet a róm. kath. igazgatótanács a székelyudvarhelyi főgimnáziumhoz tanárnak kinevezte.

— **Unitárius** atyánkfiai szeptember első hetében Kolozsváratt nevezetes főtanácsi gyülést tartottak. A részletekről későbben.

— **„Egészségtani lapok"** cimmel uj lap jelenik meg okt. 1-én kezdve Kodolányi Antal tanár szerkesztése alatt. Ára egész évre 4, negyedévre 1 frt. Az előfizetési pénz Kocsi Sándor nyomdatulajdonoshoz küldendő. Budapest, országut 39. sz. Közegészségügyünk jó reményü közlönyét várjuk.

— **A Lange-Cherven-féle** iskolai átlász nem érdemli meg az ajánlást, mert alapossága nem megbizható. P. o. Erdővidéket a Nagy-Küküllő völgyébe helyezi.

— **A homoród-szentpáli** olvasókör, részben a török sebesültek, részben egy alakitandó könyvtár javára, az iskola-teremben szept. 16-án kosaras táncestélyt rendez. Beléptidij egy személytől 80 kr, egy családtól 1 frt. Szünidő alatt szavalás.

— **Breckner** György szent-ágotai lakos, mint herélő mester, ajánlja magát marhatartó gazdáink figyelmébe. Bizonyitványai különösen ajánlják a gője-disznók kiherélésében ismeretes ügyességét. Egy gőjének a kiherélési dija 50 kr o. é. Tartózkodik: Sz.-Udvarhelytt, a Botos-utcában, Draudt Ferenc ur házánál.

Piaci árak.

A hetivásár helye	A hetivásár napja	Tisztabuza (1 hektoliter (=70 kupa))	Elegybuza	Rozs	Árpa	Zab	Törökbuza	Pityóka	Széna (100 kiló)	Szalma (100 kiló)	Tüzifa (száraz) Egy régi öl	Tüzifa (száraz) Egy szekér	Marhahus (1 kiló)	Sertéshus	Juhhus	Szalonna	Turó	Hájzsir (egy liter)	Tojás 10 krért hány darab?
Székely-Udvarhely	szept. 4.	900	750	650	.	200	550	200	150	30	.	150	28	44	24	72	40	80	8
Székely-Keresztur	szept. 1.	620	540	500	.	200	600	.	.	.	1000	130	24	40	20	80	32	100	8
Parajd	aug. 30.	800	600	480	.	200	600	256	.	.	600	100	28	48	20	80	48	.	6

(árak krajcárokban)

Kiadó-tulajdonos és felelős szerkesztő: **Szakács Mózes.**

[13] [3—1]

MOSSE RUDOLF HIRDETÉSI HIVATALA

ezennel tisztelettel tudatja, miszerint **Budapesten a Ferenciek bazárjában 11. sz. a.**

FIÓKOT

nyitott és hirdetési megbizásokat valamennyi bel- és külföldi hirlap számára a legolcsóbb árak mellett, pontosan és szilárdan teljesitend.

Legujabb hirlap-lajstrom ingyen.

Dr. Handler Mór

[12] **orvos-, sebésztudor, szülész és szemész,** [24—3]

gyógyit gyökeresen fényes és tartós siker biztositása mellett mindennemü

TITKOS betegségeket:

1) az **önfertőzésnek** minden következményeit, ugymint

magömléseket,

az **ingerlékeny gyengeséget,** az **ondófolyást,** különösen a

tehetetlenséget

(elgyengült férfierőt);

2) **hugyesőfolyásokat** (még oly idülteket is), **a nemzőrészek bujakóros fekélyeit** és **másodrendü bujakórt** minden alakjaiban és elcsufitásaiban;

3) **hugyesőszükiiléseket;**

4) friss és idült nyákfolyásokat **nőknél,** az ugynevezett **fehérfolyást,** és az onnan eredő

MAGTALANSÁGOT;

5) **bőrkiütéseket;**

6) a **hugyhólyag betegségeit** és mindennemü **vizelési nehézségeket.**

Rendel naponként:

délelőtt 10 órától 1-ig, délután 3 órától 5-ig, és este 7 órától 8-ig.

Lakik: Pesten, belváros, kigyó-utca 2-ik szám, a kigyó- és városház-utca sarkán (Rottenbiller-féle házban), I. emelet, bemenet a lépcsőn.

Dijjal ellátott levelekre azonnal válasz adatik és a gyógyszerek megküldetnek.

Nyomatott Becsek Dániel könyvnyomdájában, Székely-Udvarhelytt, 1877.